

Подольська Н.О.

Білінгвальна освіта. Роль англійської та етнічних мов у системі шкільної освіти Сполучених Штатів Америки

Подольська Наталія Олегівна, аспірант

Черкаський національний університет імені Б. Хмельницького, м. Черкаси, Україна

Анотація. Статтю присвячено аналізу розвитку і стану білінгвальної освіти у школах США наприкінці ХХ – початку ХХІ століття. Проаналізовано роль англійської та етнічних мов у системі шкільної освіти. Зроблено огляд основних нормативних документів, пропозицій і рішень з деяких судових справ, які вплинули на розвиток білінгвальної освіти у США. У статті розглядається сутність поняття білінгвальної освіти. Зроблено огляд основних видів навчальних програм з двомовної освіти.

Ключові слова: білінгвізм, двомовна освіта, спадкові мови, друга мова, монолінгвальне навчання, мовне занурення.

Багатомовність (плоралінгвізм), або принаймні двомовність (білінгвізм) – риса, властива більшості населення світу внаслідок таких процесів, як міграція та колонізація. Якщо використовувати кількість державних мов як індикатор одно- чи багатомовності, то Сполучені Штати важко назвати навіть одномовною державою, оскільки США не мають офіційної мови на державному рівні. Провідні науковці визначають індивідуальний білінгвізм як існування двох мов в одній свідомості і наперемінне практичне користування цими обома мовами. Поширеність і особливості індивідуальної двомовності залежать від конкретної мовної спільноти. Існують спільноти, для яких білінгвізм є нормою для всіх освічених громадян. У США найбільшою такою спільнотою є іспаномовна, але вона не має великого впливу в суспільстві цієї держави.

Огляд останніх джерел і публікацій з теми показав, що проблема якісної двомовної освіти була і залишається в центрі уваги багатьох провідних науковців світу, що доводить її актуальність. Проблеми мовної освіти США розглядаються у публікаціях Вайнраха У. і Зіноватної О. Розвитку двомовної освіти США присвячені наукові дослідження Колієра В, Овадо К., Томаса В., Хернандеса К., Церда Н. та інших.

Мета статті полягає у дослідженні розвитку і стану білінгвального навчання в системі шкільної освіти США і аналізі основних навчальних програм з двомовної освіти.

За статистичними даними Центру прикладної лінгвістики США для кожного п'ятого громадянина США англійська мова не є рідною [3]. Найчастіше двомовність формується як результат оволодіння першою (рідною) мовою і вивчення другої мови шляхом занурення в іншомовне середовище або за допомогою навчання. Більшу частину дітей у сім'ях американських іммігрантів можна вважати природно двомовними, тому що оволодіння першою і другою мовою відбувається практично одночасно з раннього дитинства. Батьки цих дітей спілкуються мовою етнічної меншини, а мас-медіа, сусіди, гості та інші джерела надають можливість опанувати другу – англійську мову. Але наукові джерела зазначають, що США дотримуються норм монолінгвізму, тобто одномовності [7, с. 181]. Отже, в Сполучених Штатах англійська мова виступає у двох ролях – першої (рідної) мови і другої мови для представників етнічних меншин. Слід розрізняти оволодіння англійською як другою мовою (ESL) і вивчення англійської як іноземної мови (EFL). Процес опанування другої мови відбувається в англо-

мовному суспільстві, що є умовою набуття білінгвізму. Англійська мова як іноземна викладається в умовах, де вона не використовується регулярно у повсякденному житті, тобто поза межами класної кімнати. Вивчення EFL здійснюється за рахунок створення спеціального мовного і мовленнєвого середовища та за допомогою інтенсивних методів навчання.

Зазначимо, що двомовні шкільні програми для цієї групи дітей неангломовного походження – досить різноманітні. За деякими програмами перша мова, тобто мова етнічної меншини, використовується лише частково, переважно для емоційної підтримки, метою інших навчальних програм є розвиток грамотності з етнічної мови у початковій школі. У США двомовне навчання відбувається переважно іспанською мовою у штатах з великою концентрацією іммігрантів іспаномовного походження, як наприклад, у Техасі та Каліфорнії.

Ще з 70-х років ХХ століття у США ведуться серйозні дебати щодо мовної освіти дітей, для яких англійська мова не є рідною. У 1980 році Президент Джиммі Картер заснував Департамент освіти США, одним із основних завдань якого було поширення програм з двомовної освіти [4]. Президент Клінтон також підтримав кампанію з упровадження в школах Сполучених Штатів програм з білінгвального навчання, розпочавши реформування системи освіти та прийнявши Закон про вдосконалення шкільного навчання у США ("The Improving America's Schools Act (IASA) of 1994"), який містив корективи до основного Закону про початкову та середню освіту ("The Elementary and Secondary Education Act of 1965"). Згідно цього закону значно збільшилось фінансування двомовної освіти та освіти іммігрантів [8]. У 1998 році Лінгвістичне товариство Америки надало підтримку двомовній освіті, наголошуючи на тому, що білінгвальна освіта – одне з основних прав людини, і діти повинні навчатися берегти і шанувати рідну мову і свою національно-культурну специфіку, паралельно вивчаючи англійську мову [2].

Спроби поліпшити двомовну освіту набули рушійної сили в 2001 році, коли штати Каліфорнія і Техас взяли політичний курс на білінгвальне шкільне навчання. Каліфорнія офіційно дозволила шкільним округам отримувати субсидію, що заохочувало вчителів, зацікавлених у отриманні сертифікатів з удосконалення двомовної, крос-культурної та академічної освіти. Це забезпечувало підтримку учням з двомовних програм. Подібно до цього штат Техас уповноважив і заохочував шкільні округи адаптувати навчальні

програми двома мовами для учнів початкової школи. Ці програми передбачали викладання предметів обома мовами порівну. Порівняно нещодавно у США з'явилась нова законодавча ініціатива під назвою "The Civil Rights Project" ("Проект щодо громадянських прав"), у якому міститься заклик до законодавців розвивати нове ставлення до двомовної освіти. Гарі Орфільд, співдиректор нового проекту, стверджує: "Настав час, коли США приєднуються до решти розвиненого світу у своєму ставленні до білінгвізму як до переваги, позитивної якості, а не як до недоліку" [19].

Найбільшою перешкодою білінгвізму і поширенню програм з двомовної освіти в Сполучених Штатах виступає рух "Тільки англійська" ("English-only Movement"). Незважаючи на те, що у США не існує державної мови, як уже зазначалось вище, більшість штатів проголосила англійську офіційною мовою. У 1998 році штат Каліфорнія прийняв Пропозицію 227, суть якої полягає у припиненні навчальних програм з двомовної освіти і введенні програм лише англійською мовою. За цією пропозицією асиміляція американських громадян вважалася важливішим процесом за мультикультуралізм. У 2000 році в штаті Арізона, де 48 % учнів належить до етнічних меншин, була прийнята законодавча ініціатива "Англійська для дітей" ("English for Children"), за якою всі діти, що навчаються у громадських школах цього штату, повинні опанувати англійську мову "якнайшвидше і найефективніше" [18].

Вже давно перед американським суспільством постала серйозна дилема, які навчальні програми – чи з двомовної освіти, чи з викладання тільки англійською – є кращим способом допомогти дітям етнічних меншин опанувати англійську мову. Суперечки ведуться і щодо питання, чи повинна громадська освіта сприяти розвитку рідних мов національних меншин, чи повністю перекласти це завдання на батьків. Деякі американці наголошують, що Пропозиція 227 з лінгвістичного і культурного погляду є провальною, тобто абсолютно себе не виправдовує. У 2004 році результати тестування учнів каліфорнійських громадських шкіл показали низький рівень успішності у вивченні англійської мови, і оцінки з тестування виявилися гіршими серед усіх неангломовних учнів початкової, середньої і вищої школи порівняно з результатами попередніх років, коли навчання велося за білінгвальними програмами [4]. Науковець, лінгвіст Стефен Крешен зазначає, що всі три штати, які запровадили найжорсткішу анти-білінгвальну політику, показали "скромний рівень прогресу" серед учнів, для яких англійська є другою мовою [9]. У своїй доповіді Уряду Сполучених Штатів Центр наукових досліджень у штаті Арізона зазначає, що дітям етнічних меншин шкільного віку потрібно приблизно 13 років вивчати англійську, щоб вільно нею розмовляти, а більшість шкільних програм цього штату пропонують лише 3 роки інтенсивного навчання за програмами, що передбачають навчання тільки англійською мовою, і це ставить під сумнів ефективність цих програм [14]. Щоб зменшити занепокоєність американських громадян щодо ефективності цих навчальних програм, Уряд Барака Обами нещодавно запропонував проведення реформування в системі оцінювання успішності серед

школярів, які вивчають англійську як другу мову. Американський професор Говард Зер вважає, що ці реформи "можливо відновлять віру в двомовну освіту" і змусять школи відповідальніше ставитися до успішності учнів [20]. Одна із основних переваг білінгвізму полягає в доступі до двох світобачень, двох національних культур і їхньої літератури. Спілкування рідною мовою для дітей, що належать до етнічних меншин, є вагомим фактором збереження національної культури, підтримання зв'язку між поколіннями, усвідомлення етнічного ототожнення і формування почуття власної гідності.

Хоча вищезазначені законопроекти, пропозиції і рішення з деяких судових справ стали рушійною силою для прийняття ініціатив з двомовної освіти, запроваджені білінгвальні програми значно різнилися між собою своїми концепціями, інтенсивністю і кількістю годин, відведених на вивчення першої мови. Питання стосовно необхідності продовжувати навчання учнів рідною мовою етнічних меншин, коли ці діти вже досягли задовільного рівня у володінні англійською мовою, також внесло суттєві розбіжності у навчальні програми з двомовної освіти. До того ж, ці програми відрізнялись своїми підходами до залучення англомовних учнів у білінгвальне навчання [12, с. 11].

Отже, білінгвальна освіта передбачає викладання навчальних предметів двома мовами, рідною і другою; відсоткове відношення у використанні обох мов визначається видом навчальної програми. Всі білінгвальні програми, крім "двостороннього занурення у другу мову", спрямовані лише на неангломовних учнів, які отримують академічні знання за шкільною програмою лише англійською або частково рідною мовою. Проаналізуємо основні види програм з двомовної освіти:

1. "Структурне занурення у другу мову" (*Structured immersion programs*). Учні проходять спеціальний курс за програмою ESL, щоб досягти певного рівня майстерності і опановують шкільну програму лише другою мовою, рідна мова на заняттях не використовується взагалі. Кваліфіковані вчителі розуміють дітей, якщо ті задають питання рідною мовою, але завжди відповідають англійською.
2. "Часткове занурення в другу мову" (*Partial immersion programs*). За цією програмою учні також проходять курс ESL, порівняно невелика кількість навчальних годин (як правило, 1 година кожного навчального дня) відводиться на навчання рідної мови. Уроки рідної мови спрямовані лише на розвиток мовних і мовленнєвих навичок і правопису з першої мови. За цією програмою академічні предмети також вивчаються тільки другою, тобто англійською мовою. Метою цієї навчальної програми є якнайшвидше повністю перейти на монолінгвальне навчання.
3. "Перехідна білінгвальна програма" (*Transitional bilingual programs*). Ця модель навчальних програм передбачає поглиблене навчання як з рідної, так і з другої (англійської) мови. Однак, коли учень досягає певного рівня володіння англійською мовою, він переходить на монолінгвальну навчальну програму. За скороченими перехідними програмами учні навчаються рідною мовою протягом двох років, а за подовженими учні зазвичай переходять на навчання лише англійською мовою у п'ятому – шостому класі. Тобто, учні отримують знання з навчальних предметів рідною мовою, одночасно вивчаючи другу мову. Метою цього виду навчальних програм є допомогти дітям якнайшвидше перейти до складу основної групи учнів, що навчаються лише англійською. Лінгвістичне завдання перехідних білінгвальних про-

грам полягає тільки у вивченні англійської мови. "Рідна мова учнів служить лише засобом розвитку грамотності та отримання академічних знань основною мовою американського суспільства" [12].

4. "Розвивальна двомовна освіта" (*Maintenance or developmental bilingual education*). За цією навчальною програмою учні продовжують отримувати частину академічних знань рідною мовою навіть після того, як вони досягли високого рівня майстерності з англійської. Метою цього виду навчання є розвиток освіченості учня рідною і англійською мовами одночасно [12].

5. "Двостороннє мовне занурення" (*Two-way immersion programs*). За цим видом програм англословні і неанглословні учні навчаються разом, вивчаючи мови один одного і отримуючи академічні знання обома мовами. Метою "двостороннього мовного занурення" є не лише академічні знання шкільної освіти, в одному класі діти етнічних меншин вивчають рідну і другу мову, а англословні учні – першу та іноземну мову. Ця програма базується на принципі чіткого поділу викладання обома мовами. Вчитель не повторює і не перекладає опрацьований матеріал на іншу мову; кожна тема навчальної дисципліни викладається іншою мовою по черзі, з метою створення когнітивної проблемної ситуації для учнів [16]. Цей вид занурення забезпечує достатній рівень майстерності учнів в обох мовах приблизно за 2 роки, але вищий рівень компетенції, який вимагає читання текстів з суспільних наук і розв'язання математичних задач, можна досягти за 5 – 7 років навчання за цією програмою [5]. "Двостороннє мовне занурення" – менш поширена навчальна програма в школах США порівняно з вищезазначеними, хоч дослідження відзначають високу ефективність цієї навчальної моделі білінгвальної освіти; англословні школярі вивчають іноземну мову, а діти мовних меншин – не ізольовані від своїх однолітків [10].

Хоч у багатьох штатах шкільне навчання базується на білінгвізмі, мовна освіта в США веде до витіснення спадкових мов ("heritage languages"), тобто рідних мов національних меншин. Найтиповіша мовна ситуація для родин іммігрантів полягає в тому, що лише діти першого покоління, тобто ті, що народилися в Сполучених Штатах невдовзі після переїзду їхніх батьків, є двомовними. Наступні покоління повністю приймають норми переважаючого одномовного суспільства США. Останнім часом серед наймолодших дітей іммігрантів розвинулась тенденція практично повної втрати батьківських мов у процесі опанування англійської. Вагомою причиною цього процесу є прагнення переселенців, і особливо їхніх дітей, якнайшвидше ввійти в американське суспільство і позбавитись статусу іммігранта, а досконале володіння англійською є необхідною умовою, щоб стати повноцінним громадянином США. Ця тенденція викликає занепокоєння серед американських громадян неанглословного походження, активно обговорюється питання щодо необхідності зберегти багаті мовні ресурси держави. Порівняно нещодавно навіть постало питання про створення освіти, яка ґрунтується на спадкових мовах. Активно створюються центри, що спеціалізуються на вивченні батьківських мов. Але ці ініціативи не носять централізованого характеру [1].

Останнім часом ведуться активні дебати щодо системи білінгвальної освіти у США. У 2009 році в рішенні Верховного суду США у справі Хорна проти Флорес більшістю голосів зазначалось, що "дослідження результатів навчання неанглословних школярів показали, що програма SEI ("структурне занурен-

ня в англійську мову"), є значно ефективнішою порівняно з білінгвальною освітою" [15]. Прихильники двомовної освіти заявляють, що неанглословним учням, які є освіченими з рідної мови, не лише легше вивчати англійську мову, ці учні значно краще вивчають другу мову і стають двомовними і полікультурними. Програми "двостороннього мовного занурення" навчають школярів новій мові і культурі, об'єднують дітей англословного походження і представників етнічних меншин "за однією партою", а мовна різноманітність служить джерелом подальшого ефективного навчання. Ці програми спрямовані на опанування нової мови, другої чи іноземної, не втрачаючи при цьому знання рідної мови. Деякі дослідження свідчать, що програми з двостороннього розвитку мовної освіти у початковій школі дають кращі результати академічної успішності серед представників мовних меншин, і учні продовжують успішніше навчатися в середній школі, порівняно з дітьми, які отримують шкільну освіту за програмами "Тільки англійська" [6]. Прихильники двомовної освіти наголошують на тому, що якщо учень може спілкуватись англійською мовою, тобто отримав "базові міжособистісні навички спілкування" (BICS), це зовсім не означає, що він обов'язково буде показувати високі результати в шкільній освіті англійською мовою. Для цього йому потрібно отримати "когнітивну академічну мовну майстерність" (CALP). Лінгвісти зазначають, що BICS і CALP – це мовні навички різного рівня, і вони не є тотожними [11]. Опоненти двомовної освіти наголошують на тому, що більшість білінгвальних програм не в змозі забезпечити належне навчання учням ні з першої, ні з англійської мов. Критики білінгвальної освіти стверджують, що програми з двомовного навчання мають неефективну недоопрацьовану методологію. Дискусії щодо білінгвальної освіти у США часто зв'язані з серйозними політичними чи культурними ситуаціями, тому опонентів двомовного навчання іноді звинувачують у расизмі і ксенофобії.

Результати наукових досліджень провідних американських науковців свідчать, що діти молодшого шкільного віку не в змозі досягти повної майстерності з другої мови, якщо їхній когнітивний розвиток відірваний від їхньої рідної мови. Старші учні віком від 9 і студенти віком до 25 років, які здобули когнітивні і академічні знання рідною мовою, мають "кращий потенціал для ефективного опанування більшості аспектів другої мови, окрім вимови" [13]. Дослідження лінгвістів Дж. Кроуфорда, В. Колієра і У. Томаса доводять важливість білінгвальної освіти для полікультурного населення Сполучених Штатів Америки, наголошуючи на "тісному взаємозв'язку між розвитком рідної мови і тривалими академічними досягненнями" молодого покоління США [17].

Отже, для кожного п'ятого громадянина США англійська мова не є рідною. Основними видами двомовних шкільних програм є: структурне занурення в другу мову, часткове занурення в другу мову, перехідна білінгвальна програма, розвивальне двомовне навчання і двостороннє мовне занурення. Білінгвальна освіта передбачає викладання навчальних предметів двома мовами, рідною і другою; відсоткове відношення у

використанні обох мов визначається видом навчальної програми. Усі білінгвальні програми, крім "двостороннього занурення в другу мову", спрямовані лише на неангломовних учнів, які навчаються за шкільною програмою лише англійською або частково рід-

ною мовами. Дослідження провідних науковців доводять важливість двомовної освіти для полікультурного населення США, наголошуючи на взаємозв'язку між розвитком рідної мови і академічною успішністю школярів США.

ЛІТЕРАТУРА

1. Alliance for the Advancement of Heritage Languages. Retrieved from: <http://www.cal.org/heritage/index.html>
2. "Bilingual Education is a Human and Civil Right." Rethinking Schools, 2002 – 2003. Retrieved from: http://www.rethinking-schools.org/special_reports/bilingual/Bili172.shtml
3. Center for Applied Linguistics. (2010). Directory of two-way bilingual immersion programs in the U.S. Retrieved from: <http://www.cal.org/twi/directory>
4. Cerda, N., Hernandez, C.M. (2006). Bilingual education. Retrieved from: <http://cerdahdz.webs.com>
5. Collier, V.P. (1987). Age and rate of acquisition of second language for academic purposes. TESOL Quarterly, 21. – P. 617 – 641.
6. Crawford, J. (1997). Best evidence: Research foundations of the Bilingual Education Act. Washington, DC: National Clearinghouse for Bilingual Education.
7. Encyclopedia of Education / [ed. by J. Guthrie]. – USA: Macmillan Reference Library, 2003. – 3357 p.
8. "Improving America's School Act." K12 academics, 2004 – 2011. Retrieved from: <http://www.k12academics.com/us-education-legislation/improving-americas-schools-act>
9. Krashen, S. How Well Are They Doing? The Impact of English Immersion for English Learners in California, Arizona, and Massachusetts. University of Southern California, 2006.
10. Malone, M., Rifkin, B., Christian, D., & Johnson, D. E. (2004). Attaining high levels of proficiency: Challenges for language education in the United States. Journal for Distinguished Language Studies, 2, P. 67 – 88.
11. National Center for Research on Cultural Diversity and Second Language Learning (03 1999). "Two-Way Bilingual Education Programs in Practice: A National and Local Perspective". Center for Applied Linguistics. Retrieved from: <http://www.cal.org/resources/digest/ed379915.html>
12. Ovando, Carlos J. Bilingual Education in the United States: Historical Development and Current Issues. Arizona State University. Bilingual Research Journal, 27:1. – Spring 2003.
13. Ovando, C. J., Collier, V. P., & Combs, M. C. (2003). Bilingual and ESL class-rooms: Teaching in multicultural contexts (3rd ed.). Boston: McGraw-Hill.
14. "Public Education: Meeting the Needs of Students with Limited English Proficiency." General Accounting Office Report to Congressional Requesters, 2001. Retrieved from: <http://www.gao.gov/new.items/d01226.pdf>
15. Supreme Court of the United States (June 25, 2009). "Horne, Superintendent, Arizona Public Instruction v. Flores et al." (PDF). Washington D.C.: Supreme Court of the United States. Retrieved June 27, 2009. Retrieved from: http://nces.ed.gov/edfin/pdf/lawsuits/flores_v_az.pdf
16. Thomas, W.P., & Collier, V.P. (1997). School effectiveness for language minority students. Washington, DC: National Clearinghouse for English Language Acquisition (NCELA) Resource Collection Series, No. 9, December, 1997. – 96 pp.
17. The Thomas & Collier 2002 national study, funded by the U.S. Department of Education: Thomas, W.P., & Collier, V.P. (2002). A national study of school effectiveness for language minority students' long-term academic achievement. Santa Cruz, CA: Center for Research on Education, Diversity and Excellence, University of California-Santa Cruz. – 351 pp.
18. Wright, W. E. (2005). The Political Spectacle of Arizona's Proposition 203. Educational Policy, 19(5), P. 662 – 700.
19. Wyer K. The Civil Rights Project: Proyecto Derechos Civiles University of California, Los Angeles, 2011. Retrieved from: <http://civilrightsproject.ucla.edu/research>
20. Zehr, M. Ability to Evaluate ELL Programs Questioned. Education Week (02774232). Vol. 29, Issue 28, 7. – 2010.

Podolyanska N.O. Bilingual Education. The Role of the English and Heritage Languages in School Education System of the United States of America

Abstract. The article focuses on the examining the development and the state of bilingual education at schools of the USA at the end of the 20th – beginning of the 21st century. It also analyses the role of the English and heritage languages in US school education system. The article studies the main regulatory and legal framework, propositions and court case decisions that influenced the development of bilingual education in the USA. An emphasis is made on analyzing the notion of bilingual studying and the main types of bilingual education programs.

Keywords: *bilingualism, bilingual education, heritage languages, the second language, monolingual studying, language immersion.*

Подольнская Н.О. Билингвальное образование. Роль английского и этнических языков в системе школьного образования Соединенных Штатов Америки

Аннотация. Статья посвящена анализу развития и состояния билингвального образования в школах США в конце XX – начале XXI века. Проанализирована роль английского и национальных языков в системе школьного образования. Сделан обзор основных нормативных документов, предложений и решений по некоторым судебным делам, которые повлияли на развитие билингвального образования в США. В статье рассматривается сущность понятия билингвального образования. Сделан обзор основных видов учебных программ по двуязычному образованию.

Ключевые слова: *билингвизм, двуязычное образование, этнические языки, второй язык, монолингвальное обучение, языковое погружение.*